

Łukasz Jan Berezowski

POZYCJA I ROLA TŁUMACZA JAKO BIEGŁEGO W POSTĘPOWANIU SĄDOWYM WYBÓR ORZECZNICTWA KRAJOWEGO I UNII EUROPEJSKIEJ

The position and role of a translator or an interpreter as a court expert: a selection of Polish and EU case-law decisions

Abstract

The following study aims at outlining several fundamental case-law decisions provided for by national [Polish] and EU law relating to the participation of a translator or an interpreter in the judicial proceedings involving foreigners (acting as both defendant or injured party). All quoted rulings issued by common courts, Polish Supreme Court and the European Court of Justice extend applicability of the rules of substantive law in Poland (including criminal procedure code and legislation on the common court regime) with regard to the role and position of a translator or an interpreter. The motivation standing behind those decisions is focused on enabling the party with no command of the language of procedure to act comprehensively before the court as well as to be supplied with adequate assistance guaranteed by both domestic and international law.

Key words: case-law decisions on translators, court interpreting, domestic vs international law regulations, position of the translator in court, rights of foreigners in criminal proceedings

Słowa kluczowe: orzecznictwo dotyczące tłumaczy, przekład sądowy, krajowe a międzynarodowe regulacje prawne dotyczące tłumaczy, pozycja tłumacza w sądzie, prawa cudzoziemca przed sądem w postępowaniu karnym

1. Źródła prawa międzynarodowego

• **Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności** sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284)

Art. 6 [Prawo do rzetelnego procesu sądowego]

3. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:

a) niezwłocznego otrzymania szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu oskarżenia;

e) korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie.

2. Prawodawstwo krajowe

▪ **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483)

Art. 45 [Zasada sprawiedliwego procesu]

1. **Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.**

2. Wylączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwa państwa i porządek publiczny oraz ze względu na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny. Wyrok ogłaszany jest publicznie.

Art. 91 [Ratyfikowana umowa i jej pozycja w systemie prawa]

1. **Ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy.**

2. **Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową.**

▪ **Ustawa – Prawo o ustroju sądów powszechnych z dnia 27 lipca 2001 r.** (Dz.U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1070)

Art. 5.

§ 1. **Językiem urzędowym przed sądami jest język polski.**

§ 2. **Osoba niewładająca w wystarczającym stopniu językiem polskim ma prawo do występowania przed sądem w znanym przez nią języku i bezpłatnego korzystania z pomocy tłumacza.**

§ 3. O przyznaniu tłumacza osobie, o której mowa w § 2, orzeka sąd właściwy do rozpoznania sprawy w pierwszej instancji. Wniosek o przyznanie tłumacza zgłoszony w toku sprawy rozpoznaje sąd tej instancji, w której sprawa się toczy.

▪ **Ustawa Kodeks Postępowania Karnego z dnia 6 czerwca 1997 r.** (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555)

Art. 56a [Obowiązek doręczania tłumaczeń decyzji procesowych]

Art. 60a [Tłumaczenie orzeczenia]

Art. 72 [Prawo do pomocy tłumacza]

Art. 150 [Podpisy uczestników czynności]

Art. 177 [Obowiązki świadka]

Art. 204 [Tłumacz]

Art. 618h [Zwrot zarobku lub dochodu biegłego, tłumacza, specjalisty]

Art. 618l [Tryb przyznania należności dla świadka, biegłego, tłumacza, specjalisty]

Art. 619 [Tymczasowe wykładanie wydatków, koszty mediacji, koszty tłumacza]**Art. 56a [Obowiązek doręczania tłumaczeń decyzji procesowych]**

Oskarżycielowi posiłkowemu, który nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim, orzeczenie podlegające zaskarżeniu lub kończące postępowanie doręcza się wraz z tłumaczeniem; za zgodą oskarżyciela posiłkowego można poprzestać na ogłoszeniu przetłumaczonego orzeczenia kończącego postępowanie, jeżeli nie podlega ono zaskarżeniu.

Art. 60a [Tłumaczenie orzeczenia]

Oskarżycielowi prywatnemu, który nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim, orzeczenie podlegające zaskarżeniu lub kończące postępowanie doręcza się wraz z tłumaczeniem; za zgodą oskarżyciela prywatnego można poprzestać na ogłoszeniu przetłumaczonego orzeczenia kończącego postępowanie, jeżeli nie podlega ono zaskarżeniu.

3. Prawodawstwo krajowe versus prawodawstwo Unii Europejskiej

▪ Powołane wyżej przepisy mają na celu dostosowanie polskich regulacji prawnych do standardów określonych przez **Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r.**, która wyznaczyła minimalne normy w obszarze praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw i jednocześnie zastąpiła decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz. Urz. UE L 315 z 14.11.2012, s. 57).

▪ Ustęp 1 artykułu 3 dyrektywy „Prawo do rozumienia i bycia rozumianym” zobowiązuje kraje Unii Europejskiej do stosowania adekwatnych środków celem niesienia **pomocy pokrzywdzonym w rozumieniu i byciu rozumianym** od chwili pierwszej ich styczności z odnośnymi władzami, jak również w razie dalszych koniecznych kontaktów z nimi w trakcie postępowania karnego, także na wypadek udzielania informacji przez wyżej wymienione władze.

▪ Emanacją dyspozycji przywołanych przepisów jest artykuł 7 dyrektywy „Prawo do tłumaczenia ustnego i pisemnego”. W myśl ustępu 3 kraje Unii Europejskiej **zapewniają pokrzywdzonemu, który nie posiada znajomości języka (lub języków) używanego na terenie państwa, w którym dane postępowanie karne się toczy (nie rozumie go i nie mówi nim)** – stosownie do jego woli w określonym reżymie prawnym właściwym dla spraw karnych – **na złożony wniosek nieodpłatny przekład pisemny na język, będący dlań zrozumiałym**, informacji koniecznych do skorzystania z przysługujących mu praw w postępowaniu karnym w takim zakresie, w jakim wyżej wymienione informacje są udostępniane pokrzywdzonym (wgląd do akt sprawy, wykonywanie odpisów dokumentów, zawiadomienie o terminach zaplanowanych czynności/rozpraw etc.).

▪ W zakres informacji objętych **obowiązkiem przekładu wchodzi** przynajmniej **orzeczenie kończące postępowanie karne wszczęte w związku**

z przestępstwem popełnionym na niekorzyść pokrzywdzonego oraz – również na jego wniosek – **uzasadnienie tegoż orzeczenia lub zwięzłe streszczenie tego uzasadnienia**, z wyłączeniem orzeczeń wydanych przez ławę przysięgłych lub objętych klauzulą poufności, wówczas – na mocy prawa krajowego – uzasadnienie takie nie jest przedstawiane.

Art. 72 [Prawo do pomocy tłumacza]

§ 1. Oskarżony ma prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim.

§ 2. Tłumacza należy wezwać do **czynności z udziałem oskarżonego**, o którym mowa w § 1. Na wniosek oskarżonego lub jego obrońcy tłumacza należy wezwać również w celu **porozumienia się oskarżonego z obrońcą** w związku z czynnością, do udziału w której oskarżony jest uprawniony.

§ 3. Oskarżonemu, o którym mowa w § 1, postanowienie o przedstawieniu, uzupełnieniu lub zmianie zarzutów, akt oskarżenia oraz orzeczenie podlegające zażaleniu lub kończące postępowanie **doręcza się wraz z tłumaczeniem**; za zgodą oskarżonego można poprzestać na ogłoszeniu przetłumaczonego orzeczenia kończącego postępowanie, jeżeli nie podlega ono zażaleniu.

Art. 72 k.p.k.: orzecznictwo

Wyrok SN z dnia 22 kwietnia 1970 r., III KR 45/70, OSNKW 1970, nr 11, poz. 150

Polskie prawo procesowe tak w art. 129 § 1 k.p.k. z 1928 r., jak i obecnie w art. 159 § 1 k.p.k. [z 1969 r.] przewiduje **obligatoryjnie wezwanie tłumacza**, jeśli zachodzi potrzeba **przesłuchania osoby nie władającej językiem polskim**. Pojęcie niewładania językiem polskim, uzasadniające potrzebę uczestnictwa tłumacza, **nie może być zwężone do całkowitej nieznajomości języka przez osobę przesłuchiwaną**.

Warunkiem uzasadniającym potrzebę wezwania tłumacza jest stwierdzenie, że osoba przesłuchiwana bądź nie rozumie w stopniu dostatecznym zadawanych jej pytań, bądź też na tle słabej znajomości języka polskiego nie może sformułować myśli odtwarzających przebieg zdarzeń, stanowiących przedmiot przesłuchania.

Postanowienie SN z dnia 8 października 2009 r., V KK 99/09, OSNKW 2010, nr 3, poz. 26

Jakkolwiek środek odwoławczy, wniesiony przez stronę przeciwną, od orzeczenia podlegającego doręczeniu z tłumaczeniem, nie figuruje w katalogu pism procesowych, do jakich doręczenia obliuguje treść przepisu art. 72 § 3 k.p.k. to jednak na taką potrzebę wskazuje wzgląd na zasadę lojalności procesowej. Zasada ta, analogicznie jak **udostępnienie oskarżonemu w znanym mu języku podstawowego dokumentu, jakim jest wyrok**, gwarantuje rzetelny przebieg procesu, a ponadto w większym stopniu umożliwia realizację prawa do obrony na dalszym etapie procesu.

Postanowienie SN z dnia 4 kwietnia 2012 r., III KK 133/11, OSNKW 2012, nr 8, poz. 81

1. *Prawo do pomocy tłumacza przysługuje oskarżonemu, który **nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim** w zakresie, w jakim jest to konieczne dla zabezpieczenia elementarnych gwarancji procesowych.*

2. *Nie jest wymagane **pisemne przetłumaczenie całych akt danej sprawy, a tylko materiałów niezbędnych dla zapewnienia oskarżonemu rzetelnego procesu.***

Decyzja ETPCz z dnia 5 stycznia 2010 r., w sprawie nr 13205/07 Diallo v. Szwecja, echr.coe.int

Na mocy artykułu 6 ustęp 3 litera e Konwencji każdej osobie postawionej w stan oskarżenia przysługuje prawo do skorzystania z nieodpłatnej pomocy tłumacza. Ma ono przełożenie **nie tylko w odniesieniu do treści wypowiedzianych ustnie** na posiedzeniu, ale **również do dokumentów sporządzonych pisemnie oraz na etapie postępowania przygotowawczego**. Innymi słowy oskarżony, który włada językiem używanym na sali sądowej **ma prawo do uzyskania nieodpłatnego przekładu w formie pisemnej lub ustnej wszystkich tych dokumentów lub wypowiedzi z postępowania** wszczętego przeciwko niemu, **które musi rozumieć, lub które muszą być dostarczone w języku używanym w sądzie**, aby zagwarantować mu prawo do rzetelnego procesu.

Przywołana norma nie implikuje jednak, by **niezbędne było pisemne przetłumaczenie wszystkich środków dowodowych objętych toczącym się postępowaniem**. Wobec tego należy zauważyć, że brzmienie przedmiotowego przepisu odnosi się do „tłumacza [ustnego]” [ang. *interpreter*], a nie do „tłumacza pisemnego” [ang. *translator*]. Sugeruje ono zatem, że ustna pomoc językowa winna wypełniać zapisy Konwencji. Jednocześnie jednak wspomniana „**pomoc tłumacza ustnego**” winna mieć taki wymiar, aby oskarżony miał sposobność powzięcia wiedzy w przedmiocie ciężącym na nim zarzutów oraz umożliwić realizację jego praw do obrony, szczególnie w zakresie złożenia przezeń wyjaśnień przed sądem. Dla spełnienia przesłanki praktyczności i skuteczności tegoż prawa, obowiązek właściwych organów władzy nie polega jedynie na wyznaczeniu tłumacza [ustnego], ale również – o ile odnośne władze powezmą wiedzę o specyficznych okolicznościach danej sprawy – rozszerza się on na sprawowanie nadzoru nad adekwatnością dostarczanych usług przekładowych.

Art. 150. [Podpisy uczestników czynności]

§ 1. *Z wyjątkiem protokołu rozprawy lub posiedzenia **protokół podpisują osoby biorące udział w czynności**. Przed podpisaniem należy go odczytać i uczynić o tym wzmiankę.*

§ 2. *Osoba uczestnicząca w czynności może podpisując protokół zgłosić jednocześnie zarzuty co do jego treści; zarzuty te należy wciągnąć do protokołu wraz z oświadczeniem osoby wykonującej czynność protokolowaną.*

Wyrok SA w Krakowie z dnia 2 lipca 2008 r., II AKa 89/08, KZS 2008, z. 10, poz. 41; KZS 2008, z. 10, poz. 42

1. Skoro **protokół** zeznań śledczych świadka składanych z udziałem tłumacza **nie został podpisany przez tłumacza** jak tego wymaga przepis art. 150 § 1 k.p.k., **nie można było tego protokołu odczytać na rozprawie głównej.**

2. Nietrafny jest zarzut, że w protokołach zeznań świadków nie ma wzmianki, iż odczytali te protokoły przed podpisaniem. Po pierwsze – nie mogliby ich odczytać, skoro byli cudzoziemcami, a języka polskiego nie znali i składali zeznania z udziałem tłumacza. Po drugie – formularze protokołów zawierają wydrukowaną wzmiankę „odczytano mi – odczytałem osobiście”, wystarczającą do stwierdzenia, że podpisanie protokołu nastąpiło po stwierdzeniu zgodności zapisów z treścią zeznań.

3. **Funkcję tłumacza może wykonywać nie tylko tłumacz przysięgły, ale i każda inna osoba posiadająca odpowiednią znajomość języka** (arg. z art. 195 w zw. z art. 204 § 3 k.p.k.).

Art. 204 [Tłumacz]

Należy wezwać tłumacza, jeżeli zachodzi potrzeba przesłuchania:

1) głuchego lub niemego, a nie wystarcza porozumienie się z nim za pomocą pisma,

2) osoby nie władającej językiem polskim.

§ 2. Należy również wezwać tłumacza, jeżeli zachodzi potrzeba przełożenia na język polski pisma sporządzonego w języku obcym lub odwrotnie albo zapoznania strony z treścią przeprowadzanego dowodu.

§ 3. Do tłumacza stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące biegłych.

Art. 197 [Przyrzeczenie biegłego]

§ 1. **Biegły składa przyrzeczenie** następującej treści: „Świadomy znaczenia moich słów i odpowiedzialności przed prawem, przyrzekam uroczyście, że powierzone mi obowiązki wykonam z całą sumiennością i bezstronnością”.

§ 2. Biegły sądowy powołuje się na przyrzeczenie złożone przy ustanowieniu go w tym charakterze.

§ 3. Do biegłego stosuje się odpowiednio przepisy art. 177 obowiązek stawienia i sposoby przesłuchania świadka, art. 179–181, art. 187 odbieranie przyrzeczenia od świadka, art. 188 składanie przyrzeczenia przez świadka § 2 i 4, art. 190 uprzedzenie świadka o odpowiedzialności karnej oraz art. 191 przesłuchanie świadka § 1.

Wnioski

▪ Obowiązkiem biegłego tłumacza w postępowaniu sądowym jest zapewnienie oskarżonemu/poszkodowanemu będącemu cudzoziemcem niewładającym językiem polskim prawa do uczciwego procesu, jak również dostarczenie sądowi i stronom postępowania tłumaczenia wypowiedzi ww. cudzoziemca. **Nie jest**

zaś rolę tłumacza pełnienie nieokreślonej ustawowo roli obrońcy, psychologa czy pośrednika w kontaktach z rodziną cudzoziemca.

- Aby zapewnić oskarżonemu prawo do rzetelnego procesu, może on **skorzystać z pomocy tłumacza także poza czynnościami stricte procesowymi** (wizja lokalna, badanie wariografem, konfrontacja, badanie przez lekarza sądowego etc.).

- Tłumacz dokonuje przekładu dokumentów procesowych i wypowiedzi ustnych stanowiących czynności procesowe, **a nie całości akt danej sprawy**. Nie znajduje bowiem racjonalnego uzasadnienia tłumaczenie całości akt, w tym wezwań, zawiadomień, notatek urzędowych i dokumentów, niezwiązanych z zarzutem postawionym niewładającemu językiem polskim.

- Tłumacz może poprzestać, za zgodą oskarżyciela, **na ogłoszeniu przetłumaczonego orzeczenia**, ale tylko orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, jeżeli nie podlega ono zaskarżeniu lub gdy ulega ono uprawomocnieniu, a strony nie wnoszą o wydanie pisemnego uzasadnienia.

- **Biegu terminu** do wniesienia środka odwoławczego przez cudzoziemca niewładającego językiem polskim **nie liczy się od doręczenia mu tekstu polskiego orzeczenia, ale dopiero od doręczenia go w tłumaczeniu na język dla niego zrozumiały** (postanowienie SA w Krakowie z 20 maja 1999 r., II AKz 126/99, KZS 1999, z. 5, poz. 34; postanowienie SA w Katowicach z 29 października 2003 r., II AKz 919/03, KZS 2004, z. 2, poz. 60).

- Dodatkowo należy podkreślić, że oskarżony niewładający w wystarczającym stopniu językiem polskim **nie może zrezygnować z pomocy tłumacza**, przepis art. 72 § 2 k.p.k. jest bowiem sformułowany kategorycznie – nakazuje wezwać tłumacza do czynności z udziałem oskarżonego.

Bibliografia

Dudka K., Paluszkiewicz H., Szumiło-Kulczycka D., *Kodeks postępowania karnego. Wybór orzecznictwa z komentarzem*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.

Zbiór orzeczeń z zakresu prawa karnego procesowego wraz z komentarzami. Postępowanie przed sądem pierwszej instancji. Casebook, red. D. Kala, C.H. Beck, Warszawa 2013.

Akty prawne

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483).

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

Ustawa – Kodeks postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555).

Ustawa – Prawo o ustroju sądów powszechnych z dnia 27 lipca 2001 r. (Dz.U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1070).

Orzecznictwo

Decyzja ETPCz z dnia 5 stycznia 2010 r., w sprawie nr 13205/07 Diallo v. Szwecja, echr.coe.int

Postanowienie SA w Katowicach z 29 października 2003 r., II AKz 919/03, KZS 2004, z. 2, poz. 60.

Postanowienie SA w Krakowie z 20 maja 1999 r., II AKz 126/99, KZS 1999, z. 5, poz. 34.

Postanowienie SN z dnia 4 kwietnia 2012 r., III KK 133/11, OSNKW 2012, nr 8, poz. 81.

Postanowienie SN z dnia 8 października 2009 r., V KK 99/09, OSNKW 2010, nr 3, poz. 26.

Wyrok SA w Krakowie z dnia 2 lipca 2008 r., II AKa 89/08, KZS 2008, z. 10, poz. 41; KZS 2008, z. 10, poz. 42.

Wyrok SN z dnia 22 kwietnia 1970 r., III KR 45/70, OSNKW 1970, nr 11, poz. 150.